

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 09.12.20

Religiøs litteratur

Denne litteraturen omfatter Bibelen og andre hellige tekster innen ulike religioner, salmebøker, oppbyggelseslitteratur og lignende, samt romaner og andre skjønnlitterære verk der religiøs tematikk er det sentrale. Skjønnlitteratur som Dantes *Den guddommelige komedie* og Miltons *Paradise Lost* er religiøs litteratur som tilhører den store vestlige kanon. Bruken av disse verkene og sjangrene varierer i tid og rom, og med hvilken religion tekstene tilhører.

I senmiddelalderen oppstod sjangeren *ars moriendi* (latin for “kunsten å dø”), som er en type oppbyggelseslitteratur (Rehm 1991 s. 13).

I 1945 ble det i Nag Hammadi i Egypt funnet 51 ukjente tekster, blant annet Thomas- og Filipevangeliet. I disse gnostiske tekstene er Jesus en visdomslærer som gir den åndelige visdommen som trengs for å bli frelst. Det såkalte “Judasevangeliet” er en del av en samling tekster som ble funnet i en grotte ved Nilens bredd i 1978, og evangeliet er i en koptisk oversettelse fra 300- eller 400-tallet e.Kr. Teksten ble lagt ut på Internett i 2006 (*Morgenbladet* 14.–27. mars 2008 s. 48).

Litteraturen omfatter blant annet oppbyggelses- og andaktslitteratur (Strosetzki 1996 s. 194-195). I tillegg kommer bl.a. bøker om misjonærer, omvendelses-historier, kristnes selvbiografier m.m. Mye av dette kan kalles “fromhetslitteratur” (Strosetzki 1996 s. 29).

Tibetanske stupas, som er et slags templer, “might contain scriptures as well as religious relics; the white *stupas* at Drepung Monastery contained 100,000 verses (Batchelor 1987). While few villagers could read them, sacred texts were often carried in a yearly procession around the village in order to ensure a good harvest (Snellgrove and Richardson 1986). Tibetans cherished their books and considered it a sin to place anything upon a book or even step over one and books were reverently stored in high places within any Tibetan abode (Alterman, Alterman, and Gewissler 1987).” (Knuth 2003 s. 203)

I Tyskland utgjorde den religiøse litteraturen i år 1740 ca. 76 % av bokmarkedet, mens andelen hadde sunket til ca. 21 % i år 1800 (Strosetzki 1996 s. 234).

Konservative kristne i USA har skapt “their own science fiction, horror, mystery, and romance novels, all of which can be purchased online.” (Jenkins 2008 s. 209)

“Siden *Mormons bok*, en av de hellige bøkene til Mormonkirken, utkom første gang i 1830 har den blitt trykket opp i intet mindre enn 150 millioner eksemplarer” (*Morgenbladet* 20.–26. februar 2015 s. 50). *Mormons bok* er den hellige teksten for De siste dagers hellige (mormonerne), og handler primært om Jesus Kristus.

“Kirkens profet og grunnlegger Joseph Smith skal ha funnet teksten på nedgravde gullplater i september 1823 og deretter ha oversatt dem fra et gammelt egyptisk språk til engelsk ved hjelp av – og her må selv Joseph Smiths venner stramme kjevene litt – enten magiske briller, eller en seerstein som han muligens bar rundt i hatten. En bok ble det i hvert fall, en førstepersonsberetning (typisk for 1800-tallets vekkelseslitteratur i USA) om et Guds folk som levde på det amerikanske kontinentet frem til 400-tallet. [...] Det finnes en guddommelig planet ved navn Kolob, kirkens til enhver tid sittende president er også Guds levende profet på jorden [...] ikke bare alkohol, men også kaffe er syndig. Enkelte tror til og med at det vanker en helt egen planet til hver av oss etter døden. [...] erklæringen som kirkens andre leder og grunnleggeren av Salt Lake City kom med i sin tid: “We are not going to wait for the Angels (...) we intend to build up Zion on the earth”.” (*Morgenbladet* 8.–14. september 2017 s. 42)

“Bibelen i Prinsesseversjon! Det religiøse forlaget Hermon er ute med den rosaglitrende boka “Prinsesser i Bibelen”, med “barn i prinsessealderen” som målgruppe, melder NRK. Forlaget skriver: “Du leker kanskje at du er en vakker prinsesse, men visste du at du kan være en prinsesse på ordentlig? Det er helt sant! Du kan være en ekte prinsesse – Guds prinsesse!” ” (*Klassekampens* bokmagasin 13. desember 2014 s. 2)

“Lenge var Bibel og postille den eineste godtatte litteratur blant almuen [i Norge], og det eineste folk hadde råd å anskaffe. Etterhvert blei tilbudet av annen religiøs litteratur større. Med større leseferdighet og meir interesse for samfunnslivet i andre halvdel av 1800-tallet, kom også meir verdslige bøker inn i heimene. [...] I Gamslett-samlinga på Svendsby finnes en rekke bøker fra Selnes-Ullsnesområdet, der bra økonomi og leselyst har virka sammen til adskillige bokkjøp. Eldst er her Hans Nilsen Hauge: Anmærkninger over de av mig udgivne dels av gamle Skrifter forlagte dels av mig selv eller samtidige medtroende forfattede Skrifter (1816), Kostelige Honning-Draaber (1844) og En mærkværdig Omvendelses Historie (1848). Fra tida etter 1850 finner vi ei mengd Bibler, postiller, sang- og salmebøker, foruten annen religiøs litteratur, som Pontoppidans Forklaring (1883) og Kristelige Læresetninger (1858). Også Læstadius finner vi representert, med Kirkepostille (1901) fra Jegervatn. [...] I ei privatsamling fra Bratrein finner vi av religiøse bøker bl.a. Luthers Fortaler (1853), Six Bøger om den sande Christendom (1856), Hellige Taler (1841) av Nordahl Brun, Bliver i Herren (1891) og Veien til evig Ungdom (1894).” (http://karlsoy.com/bygdebok/periode10_del20.html; lesedato 20.09.13)

I 2008 etablerte *Dagbladet* en jury som skulle kåre de 25 viktigste sakprosa-bøkene i Norge etter 2. verdenskrig. Carl Fredrik Wisløffs *Jeg vet på hvem jeg tror* (1946) kom på 22. plass i denne kåringen. Teologen Wisløff skrev det som på tittelbladet kalles en “kortfattet kristelig troslære”. Boka ble angrepet av ikke-kristne. “Kristentroen “kan ikke godta” en tankegang som åpner for andres erfaringer. Det var sånne synspunkter som kunne skape grenseløs oppgitthet i kulturradikale kretser. Carl Fredrik Wisløff til var da også en hyppig utskjelt person i *Dagbladets* spalter i 1950- og 60-åra, i hans storhetstid som debattant og forkynner, som professor ved Menighetsfakultetet og styremedlem i Indremisjonen – ei tid da selv Akersgata tok lekmannskristendommens synspunkter alvorlig nok til å polemisere mot dem. Ifølge avisas kommentatorer var Wisløff like irriterende ufeilbarlig i kristenfolkets øyne som “paven blant katolikkene”, han var en sneversynt “rett-troenhetens profet”. [...] Andre opplag kom ut i 1948. Fem år seinere, i 1953, utarbeidet Norsk Kristelig Studieråd en studieplan for Wisløffs verk til bruk i det kristne foreningslivet. “Jeg vet på hvem jeg tror” var i ferd med å etablere sin status som lærebok for de lavkirkelige troende. Den posisjonen har den beholdt: Det foreløpig siste av bokas 21 opplag kom i 2005. Totalt har den solgt over 75 000 eksemplarer. I tillegg har den blitt oversatt til 16 språk.” (*Dagbladet* 10. juli 2008 s. 44)

“Den kristne sakprosaen er selve det historiske fundamentet for den litterære kulturen i Norge. Når et flertall i folket lærte seg å lese på 1600- og 1700-tallet var det direkte knyttet til den religiøse teksten, til bibel, bønnebøker og preken-samlinger. Med traktater, aviser og moraliserende tekster fortsatte bibelselskap og misjonsorganisasjoner å være blant de viktigste trykkeinstitusjonene i landet også på 1800-tallet. Selv mange av 1900-tallets største bestselgere var kristne titler: Carl Fredrik Wisløffs slektning Fredrik Wisløff (selv indremisjonsfolket kunne bli forvirret over alle Wisløffene) solgte nesten 200 000 eksemplarer av sin andaktsbok “Hvil dere litt” (1938). Målt opp mot denne lange litterære tradisjonen peker “Jeg vet på hvem jeg tror” seg ut i kraft av sine kunnskapsambisjoner. Oppgaven er ikke, som i gamle eller nye andaktsbøker, å hjelpe folk å tro. I stedet skal boka sette leseren i stand til å vite hva hun tror. Tittelen er hentet fra Paulus, men det er 1900-tallets folkeopplysende prosjekt som nedfeller seg i Wisløffs tekst. Sånn er boka også i perfekt overensstemmelse med klisjeen om den norske lutherdommen: En trosform med større vekt på kontinuitet enn bevegelse. En kristendom som uten problemer lar seg uttrykke i Wisløffs glassklare hverdagsprosa. En religion som ikke dyrker følelsen, men i stedet forpliktelsen på fellesskapet, fortida og bibelordet.” (*Dagbladet* 10. juli 2008 s. 45)

“Bare siden 1960 er det utgitt 1300 vitenskapelige bøker om Jesus. I tillegg kommer hundretusenvis av populærvitenskapelige bøker og artikler – salmer og sanger.” (*Aftenposten* 23. desember 1999 s. 16)

“På høstlanseringen til Lunde Forlag kunne forlagssjef Torleif Belt konstatere at nyutgivelsene fra forlaget har gått betydelig ned de siste årene. [...] Samtidig er også den oppbyggelige litteraturen, som har vært forlagets varemerke, betydelig redusert i antall. [...] - Oppbyggelseslitteratur blir gjerne ikke prioritert på samme måte som tidligere, og det er utfordrende å selge til den yngre generasjonen. Likevel skulle vi ønske vi fikk flere gode manuskripter til slike bøker. Jeg har snakket med kristenledere som ikke har frimodighet til å gå i gang med å skrive oppbyggelsesbøker fordi de vet det ikke selger like bra som tidligere, sier forlagssjefen.” (<http://www.k-s.no/artikkelside/article/11987>; lesedato 14.05.13)

Et verk om oppbyggelseslitteratur er Knut Rees *Dåpen i forkynnelsen: Spadestikk i norsk oppbyggelseslitteratur fra 1880-årene og opp til vår tid* (1991).

“The exciting story of Lew Wallace’s *Ben-Hur* [1880] was not only read by millions of Americans, but sections of it became staples in Sunday school classes across the country” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 396).

“Charles Sheldon used cliff-hanger sermon stories such as *In His Steps* to attract people, whether they belonged to his congregation or not, to his Church’s Sunday evening services.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 396) “Christians familiar with the acronym WWJD (what would Jesus do?) will find the genesis of the WWJD movement in the pages of *In His Steps*. Written by the 19th century pastor, theologian, author, and forerunner of the social gospel movement Charles Sheldon, *In His Steps* tells the story of Christians who challenge themselves to live as Christ would for a year. Although the book was originally published in 1896, modern readers will find themes that resonate with the current religious and political atmosphere. What does it mean to be a Christian and a citizen? Does the church reflect the teachings of Christ in daily life or are Sunday sermons and hymns merely virtuous platitudes? Follow the lives of seven Christians as they wrestle with the practical implications of living the gospel in Sheldon’s classic *In His Steps*.” (<http://www.ccel.org/ccel/sheldon/ihsteps.html>; lesedato 05.02.16)

Den engelske forfatteren Florence L. Barclay var “the best-selling Evangelical romance novelist of the first decade of the twentieth century” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 427). “Florence Louisa Barclay was the wife of a rector in Surrey, England. Her health suffered after continuous childbirth and the strain of looking after a large family and she was bedridden for many months. During this time, she began writing her first novel, *The Wheels of Time*. In 1909, she published her second book, *The Rosary*, which went on to become wildly popular on both sides of the Atlantic. She continued writing 11 more very successful books, some of which were carried as serials in popular women’s journals. *The Rosary* was translated into 8 languages and adapted for stage, television and screen several times. Five movies have been made based on the original story. The interesting and lively style, steeped in the atmosphere of pre-War England, rich in imagery and emotion is indeed a great read for young and old alike. Far from being a mawkish

and maudlin love story, its charm lies in its enduring appeal, wit and old-fashioned focus on loyalty, love, compassion and the true union of souls.” (<http://www.loyalbooks.com/book/the-rosary-by-florence-louisa-barclay>; lesedato 27.05.16)

The Rosary handler om “a wealthy gifted and handsome young pianist who worships beauty. She is a woman blessed with a divine voice, but a less than beautiful appearance. He proposes, but she cannot believe that his love will last. A tragic accident results in his losing his eyesight. She hears about the accident and takes up employment as his nurse without revealing her identity. This forgotten, 1910 best-seller [dvs. at boka ble bestselger året etter at den ble utgitt] still holds the power to charm and delight the modern-day reader. One of the most poignant love stories ever written, *The Rosary* by Florence Louisa Barclay takes its title from the name of a song that was a chart-buster in the early twentieth-century. The sentimental song written by American lyricist Ethelbert Nevin became an instant hit and features in the novel as the song in which the ill-fated lovers meet for the first time. The heroine Jane Champion is gifted with true inner beauty which shines through in her sublime voice. When a star singer fails to appear at a garden party, Jane is asked to step in and keep the guests entertained. Her simple, pure and sweet rendition captures the heart of the pianist, Garth Dalmain who falls deeply in love with her. However, she doubts the sincerity of his love and refuses his proposal, not realizing that people can often see behind appearances and fall in love with beautiful souls. The intense, passionate and enduring love that overcomes all obstacles is indeed the true hero of this story.” (<http://www.loyalbooks.com/book/the-rosary-by-florence-louisa-barclay>; lesedato 27.05.16)

Den tyske forfatteren Gertrud von le Forts forfatterskap ser virkeligheten fra samme perspektiv som den katolske kirken, også før hun konverterte til katolisismen. Hun skrev blant annet diktsamlingen *Hymner til Kirken* (1924) og essaysamlingen *Den evige kvinne* (1934). “With penetrating insight Gertrud von le Fort understood the war on womanhood, and consequently on motherhood, that always coincides with an attack on the faith of the Catholic Church, which she embraced at the age of 50 in 1926. In *The Eternal Woman*, she counters the modern assault on the feminine not with polemical argument but with perhaps the most beautiful meditation on womanhood ever written. Taking Mary, Virgin and Mother, as her model, von le Fort reflects on the significance of woman’s spiritual and physical receptivity that constitutes her very essence, as well as her role in both the creation and redemption of human beings. Mary’s fiat to God is the pathway to our salvation, as it is inextricably linked with the obedience unto death of Jesus her son. Like the Son’s acceptance of the Cross, Mary’s acceptance of her maternity symbolizes for all mankind the self-surrender to the Creator required of every human soul. Since any woman’s acceptance of motherhood is likewise a yes to God, when womanhood and motherhood are properly understood and appreciated, the nature of the soul’s relationship to God is revealed.” (<http://www.ignatius.com/Products/EW-P/the-eternal-woman.aspx>; lesedato 06.11.13)

Den amerikanske politiker og forfatteren Bruce Bartons sakprosabok *The Man Nobody Knows* (1925) framstiller Jesus som en (åndelig) veileder for forretningsmenn. “When advertising executive Bruce Barton published *The Man Nobody Knows* in 1925, he had already published dozens of upbeat articles offering guidance for business and marketing success. But nothing reached as wide and receptive an audience as his recasting of Jesus as the “founder of modern business” whose self-confident leadership modeled the best of executive skill, and whose parables reflected the essentials of effective advertising. Sincere and reverent throughout, Barton retold the Gospel accounts of Jesus’s life and preaching as a modern man’s guidebook to honest wealth and business success.” (<http://america.inclass.org/sources/becomingmodern/prosperity/text2/mannobodyknows.pdf>; lesedato 29.01.16)

Den franske forfatteren Georges Bernanos “is known for his electrifying portrayal of evil, and the struggle of the soul with it. His vivid picture of the devil makes his ideas incomprehensible to much of the modern world. He once told an interviewer, “I have seen the devil, as I see you, since my childhood.” He is a propagandist in his writings and says, “I humbly endure the shame of having so far only spattered with ink the face of injustice, whose incessant outrages are my zest for life.” He writes, “If I wanted to tell my friends in a few words the essential thing of which my religious and moral education consisted, I should say that I have been brought up with not only respect and love but also with the most liberal understanding possible of the past of both my country and my religion.” [...] Bernanos is France’s most distinguished Catholic author – and his own Church’s sharpest critic. [...] In an interview with the Most Reverend Edwin V. O’Hara, Bernanos explained his severe attacks on Catholics as an attempt to awaken Catholics to their responsibilities.” (<http://www.catholicauthors.com/bernanos.html>; lesedato 04.11.13)

Handlingen i den amerikanske presten og forfatteren Lloyd C. Douglas’ historiske roman *The Robe* (1942) foregår etter Jesu korsfestelse. “A Roman soldier, Marcellus, wins Christ’s robe as a gambling prize. He then sets forth on a quest to find the truth about the Nazarene’s robe – a quest that reaches to the very roots and heart of Christianity and is set against the vividly limned [dvs. skildret] background of ancient Rome. Here is a timeless story of adventure, faith, and romance, a tale of spiritual longing and ultimate redemption.” (http://www.goodreads.com/book/show/219919.The_Robe; lesedato 05.02.16)

Danskene Lene Stæhr og Alec Dues *Katolske mirakler gjennom to årtusinder* (2015) er rikt illustrert. “Den katolske kirkes mystik har alltid været kendetegnet ved et dramatisk og følelsesfuldt udtryk, hvor smerte, lidelse og lyst på forunderlig vis smelter sammen i begrebet passion. I 2004 udsendte de to danske billedkunstnere, Alec Due og Lene Stæhr, dokumentarfilmen *Living Miracles*, som i farvestærke scener fremstillede den kult, der er forbundet med dyrkelsen af mirakuløse hændelser. Filmen vakte sensation og blev vist verden over. Nu, ti år

senere, utkommer deres bog, *Katolske mirakler gennem to årtusinder. Lyst. Lidelse. Længsel*. Den bygger på researchen bag filmen og giver for første gang et samlet indblik i de mirakuløse fænomener, som gennem to årtusinder har præget kristen mystik. Den tre kilo tunge bog er illustreret med talrige fotografier fra en verden, der er ukendt for de fleste. Bogen fortæller om blodgrædende madonnafigurer, ekstatiske nonner, der pisker sig selv til blods, afdøde helgener hvis lig ikke går i forrådnelse, svævende nadverbrød, mystikere med stigmatasår og undergående relikvier. *Katolske mirakler* tilbyder sig som både lystlæsning og seriøst opslagsværk. Bogen er opdelt i ni kapitler, der præsenterer læseren for de mest betydningsfulde mirakuløse hændelser, steder og personer.” (<http://www.forlagetvandkunsten.dk/112107/>; lesedato 08.04.15)

Det er gjort mange forsøg på å skrive populær og underholdende kristen litteratur som kan nå ikke-kristne. Robert L. Short og Charles Schulz’ bok *The Parables of Peanuts* (1968) skal fungere som et “case for vigorous Christian faith – profusely illustrated by Charles Schulz’s delightful peanuts cartoon strips – [and] sheds more light on the Christian faith and how it is to be lived than many more “serious” theological works, with hundreds of cartoons featuring your favorite peanuts characters Charlie Brown, Lucy, Linus, and of course, Snoopy (including the earliest red baron strips). This book’s wise observations are as timeless as they are timely. “Short ... succeeds in making theology enjoyable.” ” (http://books.google.no/books/about/The_Parables_of_Peanuts.html; lesedato 04.06.13)

John Wesley White publiserte *The Man from Krypton: The Gospel According to Superman* (1978; med forord av predikanten Billy Graham), som knytter an til den kjente tegneseriehelten. “The Billy Graham Evangelical Association, back in 1978, distributed a book published by Bethany Fellowship by John Wesley White, which bore the title *The Man from Krypton: The Gospel According to Superman*. The author basically hung a rather standard evangelical tract around familiar elements of the Superman mythos.” (<http://www.comicbookreligion.com/>; lesedato 05.06.13) John T. Galloway Jr. ga i 1972 ut *The Gospel According to Superman*. “Galloway was not obsessed with finding similarities between Superman and Christ; there weren’t as many intentional ones in his day, although he mentions Jesus’ Superman attire in the play *Godspell*. Galloway saw Superman as primarily an expression of popular religion, and he contrasted man’s “pop God” with the real Jesus.” (<http://www.christianbookpreviews.com/>; lesedato 05.06.13)

D. P. McGeacys bok *The Gospel According to Andy Capp* (1973) er også basert på en populær tegneserie. “No doubt his publishers hoped this would duplicate the success of Robert Short’s best-selling *The Gospel According to Peanuts* eight years earlier. You might think it would be difficult to draw much of a Gospel message from Andy’s antics, but actually McGeachy finds quite a bit to admire in the pugnacious little devil. “Andy Capp is authentic man,” he writes. “There is both good and bad in him, as there is in each of us. He has strengths that remind us he is created in the image of God, and he has faults that shout of his predicament as a

fallen man. He contains both grandeur and misery.” [...] McGeachy splits his analysis into two chapters, tackling first Andy the Sinner and then Andy the Saint. “Andy enjoys his sins, and doesn’t intend to change,” he writes in the first of these. “This does not mean, of course, that Andy doesn’t know the difference between right and wrong. If that were so, he would be a purely amoral being, like the beasts of the field, and his behaviour excusable on that basis. But, more important, it wouldn’t be nearly as much fun. Stolen melons are sweeter. For sin to amount to anything, it has to be deliberate.” [...] There is a kind of celebration about Andy, a sacramental view of life that views it as a gift not to be tampered with.” (<http://www.planetslade.com/andy-capp-reg-smythe09.html>; lesedato 06.11.13)

“By examining the history of twentieth-century Protestant book publishing in the United States in general, and the reasons behind the astounding success of the *Left Behind* novel series by Tim LaHaye and Jerry Jenkins in particular, I will argue in this essay that the last significant vestiges of opposition to the Christian novel receded from American Protestantism because the fictional form of the novel became an important, and largely untapped, resource for explicating the non-fictional content of the Bible. [...] [protestanter har tradisjonelt] feared that novels, even more dangerously, might so influence American reading tastes that the Bible would come to seem nothing more than “a wearisome book.”” (Paul C. Gutjahr i *Towheed, Crone og Halsey* 2011 s. 389-390)

“This shift in the 1980s toward a pronounced interest in fiction titles appeared in two genres that Evangelical-Christian publishing houses showed themselves increasingly eager to produce. The first of these was the Christian romance, the one genre in which Christian novels had appeared in significant numbers throughout the early twentieth century. The all-important distribution link for Christian publishers, the local Christian bookstore, has long had as its main clientele homemakers in their twenties and thirties. Christian publishers began to discover that in adopting the romance formulas of such successful series as Harlequin, they could sell a great number of fiction titles to their customers. Perhaps more than any other single author, Janette Oke would rock the Christian publishing world, with her first romance, *Love Comes Softly* (1979). Over the next decade, Oke would sell more than eight million copies of her novels, starting a fiction boom among Christians that would only gain speed throughout the 1980s and 1990s. Oke’s success did much to open the door to a host of new Christian romances, which would appear in series such as Zondervan Publisher’s romance lines, *Serenade Serenata* and *Serenade Saga*.” (Paul C. Gutjahr i *Towheed, Crone og Halsey* 2011 s. 391)

“The other genre is more singularly Christian and of more recent inception. It centers on issues of supernatural intervention and warfare, as God and Satan battle for human souls. While romances have clear precedents in American Protestant and trade publishing, spiritual warfare novels do not. These novels are a more unique genre, almost totally monopolized by Evangelical-Christian publishing. This kind of fiction saw its first breakaway bestseller with Frank Peretti’s *This Present*

Darkness (1986). Peretti would follow up the vast success of this novel with others in the same genre, but a host of imitators would also join the market. The most successful of those to follow in Peretti's wake would be Jerry B. Jenkins and Tim LaHaye's novel series on the end times, *Left Behind*." (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 391-392)

"In the early 1990s, author and theologian Tim LaHaye approached Frank Peretti about co-authoring a book about the end of the world and the return of Christ. Peretti turned down LaHaye's offer because he wished to continue working on his own projects, but LaHaye did not give up on his idea and eventually enlisted the help of another established Christian author, Jerry B. Jenkins. Out of this collaboration, *Left Behind*, the first book of the series, appeared from Tyndale Publishing House in 1995. Any doubt about the rising importance and popularity of Protestant fiction disappeared in the face and the absolutely astonishing sales of this book and the series it spawned. A one-book contract turned into a six-book series as hundreds of thousands of copies of *Left Behind* flew off the bookstore shelves. Eventually, Tyndale Publishing House would expand the series deal to an expected twelve books as sales of the sixth volume, *Assassins*, topped 1.4 million copies in the first five months of its release. During the summer of 1999, many of the titles from this series climbed up and down the bestseller lists of Amazon.com and the *New York Times*. The rise of Protestant fiction had found a new champion, as seven million copies of the series were in circulation by the end of 1999." (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 392)

"Særlig innen kristen apokalyptikk er spørsmålet om hvem som blir reddet det helt sentrale. Ett svar er "kristne", men det er fortsatt et altfor stort og romslig nåløy. Den umåtelig populære amerikanske bok- og filmserien [*Left Behind*] tar for seg denne problematikken [...] Serien handler om *partial rapture*, at de aller helligste blant menneskene, regnet som "de 144 000" blant Jehovas vitner [...] blir plutselig rykket opp til himmelen, hvorpå en tid av trengsler starter på Jorden blant de gjenværende. En strid mellom godt og ondt, som igjen altså skal følges av Jesu gjenkomst og den endelige dom." (*Morgenbladet* 17.–23. august 2008 s. 39)

Left Behind-serien "is based on a premillennial dispensational theological view of the end of the world. This view espouses that all those who have acknowledged Jesus Christ as their savior will be taken to be with Christ in Heaven before the world is given over to the horrendously destructive reign of Satan's most evil henchman, the Antichrist. The reign of the Antichrist will last for seven years and is commonly known as the Tribulation. The Tribulation only ends with the second coming of Jesus Christ, who takes dominion over the earth and establishes his millennial (one-thousand-year) reign of peace. Christ's millennial rule will be ended by yet another battle, which Christ wins, followed by the creation of a new Heaven on Earth. In this premillennial view, believers are saved from having to experience the Tribulation, but nonbelievers are not. They are forced to live in a world ruled not by God's grace but by the diabolical and deadly will of the

Antichrist. [...] one of the appeals of these books is that they comfort Christians with a view of the end times that allows them to forego the torturous pain of the Tribulation. LaHaye and Jenkins go beyond this conclusion, however, and broaden their explanation of the series's success by saying that the books meet Americans' immense spiritual hunger. Other factors almost certainly come into play when one considers the immense success of this series at the close of the twentieth century. The approach of the end of a millennium, fears of the Y2K computer problems, and how these events might fit into biblical prophecy have clearly helped the series sell." (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 392)

Left Behind "grows out of a firmly established tradition of books on biblical prophecy long popular in the United States; this popularity was only enhanced by the approach of the year 2000. It is estimated that in 1999 alone more than one hundred apocalyptic titles appeared in the United States. Many of the prominent books in this genre have sold extraordinary numbers of copies. Paul Billheimer's *Destined for the Throne* has sold more than 750,000 copies since it was first published in 1975, and David Wilkerson's *Set the Trumpet to Thy Mouth* (1985) has sold more than a million copies. Clearly the most prominent book in the category of prophetic bestsellers is Hal Lindsey's *The Late Great Planet Earth*. First published in 1970, Lindsay's work, presenting his view of the end of the world, became the bestselling nonfiction title of the entire decade. By 1999, *The Late Great Planet Earth* had sold thirty-five million copies, leading one scholar to comment that "only the Bible itself has outsold Hal's" book." (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 392-393)

"From a literary point of view, the *Left Behind* series seems to have little to offer. Of the first six books in the series, the first, *Left Behind: A Novel of the Earth's Last Days*, is clearly the most carefully crafted. This makes sense given how tight the production schedule became for Jenkins and LaHaye once the series became popular. Jenkins and LaHaye increased their production speed to release two books a year by 1999, as they were at the same time becoming increasingly involved in a number of projects connected to the series, such as a movie version, graphic renditions of the novels in a comic-book format, and *Left Behind* series for teenagers." (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 393)

"One reader captured the evangelistic promise of the series in writing: "I pray that all who believe or want to believe will read this book and pass it on to someone they love, so that none may be left behind" (11 August 1999); while another wrote, "[M]y best friend read 'Left Behind' last night and was saved." [...] in this sample, 12 percent of reviewers drew a connection between these novels and the Book of Revelation. Repeatedly, readers of the *Left Behind* series commented on how the novels moved them to "spend more time reading the Book of Revelation" and how the series "cleared up a lot of confusing Revelation" for them. Such significant numbers point to the fact that the days when biblical fact and novelistic fiction

should never mix are gone.” (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 396-397)

Det har blitt gjennomført en undersøkelse om hvordan leserne av *Left Behind*-serien brukte romanene til å forstå Bibelen, “how these novels might interact with biblical interpretation [...] A remarkable 70 percent of those surveyed pointed to these books as having influenced their interpretation of various Bible passages. The majority of changes mentioned by these readers in regard to their Bible reading also implied theological shifts, most often identified with the reality and imminence of God’s coming judgement.” (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 397) Noen hevdet at de først skjønnte gåtefulle bibelsteder (særlig i Johannes’ åpenbaring) etter å ha lest romanene. En av de som ble intervjuet hevdet at hun nå “comprehend exactly all that it has to say about the end times”.

Gjennom *Left Behind*-romanenes “romance, violence, revenge and intrigue” styrkes troen på at Johannes’ åpenbaring er en ekstremt viktig tekst i Bibelen (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 397). Lesere av romanene ble mer oppmerksomme på Bibelens profetier og profetiens betydning for deres egen kristne tro. En av de intervjuete sa: “I treat the prophecy passages with more reverence and importance than I once did”; en annen tok den bibelske symbolbruken mer bokstavelig etter å ha lest *Left Behind*: “I have learned to take verses in Revelation literally” (s. 397). “On reader commented that the way the Antichrist was portrayed in the novel made her realize that he is going to “appear just like you and I to win over those necessary to get him into the position he’s prophesied to be in” (no. 38). Another reader stated that the series had “shown me how symbolism in the Bible could possibly mean something more modern” (no. 76). In this instance, the reader pointed to how the word *sword* in Revelation 13:14 could refer to a weapon’s nickname, such as the “saber,” a high-powered handgun used to shoot the Antichrist in *Assassins*.” (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 397)

En leser av LaHaye og Jenkins’ romaner uttalte: “In particular, their portrayal of the seal and trumpet judgement (Rev. 6, 8:6 – 9:21) has helped me to evaluate more closely the intense physical nature of the judgements as opposed to them being just explicit symbolism of the wrath of God”, mens en annen skrev: “The depictions in the book have provided colorful descriptions of events described in revelations that have helped me to better visualize and teach on the subject myself. For example, the series describes many of the tribulations (earthquakes, natural disasters, etc.) that are described cryptically in scripture” (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 397-398). En informant i undersøkelsen hevdet at romanene var profetiske, at det de beskrev kom til å skje i virkeligheten. En annen mislikte at bøkene ble kalt romaner. En av romanene fikk en annen leser til å føle seg som en troende kristen. Lesernes reaksjon medførte en “collapsing [of] the long-standing Protestant distinction between biblical fact and novelistic fiction.” (s. 398) “*Left*

Behind is probably as close as the real thing gets next to the Bible” mente en leser (s. 398).

“What makes this connection between *Left Behind* and the Bible all the more intriguing is the fact that many of those in the follow-up survey spoke in a way that gave life-changing power to these novels in terms that are traditionally reserved for the Bible alone. Significantly, 11 percent of those completing follow-up surveys pointed to these novels’ quasi-sacred quality. One reader captured this quality in writing: “I found salvation where as before I was only a believer. I feel that this is the most profound works I have ever read. I now know the meaning of being ‘saved’ ... I had never read very much of the Bible previous” (no. 10). Another reader wrote, “This is sad but I have never been a bible reader. ... Reading these books made me understand that I need to do more in trying to serve and glorify our Lord” (no. 31).” (Paul C. Gutjahr i Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 398)

Den danske forfatteren Anja Adjoh ga i 2009 ut den kristne fantasy- og science fictionromanen *Jaget* på sitt eget forlag Nathaphi. “Den kristne genforsker Nathan Peters er indædt modstander af tanken om at blandt andre videnskabsmanden Dr. Joseph Pryburne er i stand til at fremavle levedygtige cybrid kloner, altså kloner der selvom de ligner mennesker indeholder dyre-dna. Han sprænger derfor en del laboratorier i luften, men en dag går det galt, han bliver fanget og ryger i fængsel. Det betyder kort sagt at både hans kone og deres ufødte barn, der af Gud er blevet udvalgt til at være menneskehedens lys i mørket samt deres venner nu bliver jagtet nådesløst. Så er forfatter Anja Adjohs anden roman “Jaget” kommet på gaden, og her er tale om en bog der tager læseren med på en forrygende rejse ind i fremtiden. En fremtid hvor religion og videnskab står meget skarpt overfor hinanden, og hvor det er forbudt og ensbetydende med den visse død at være kristen. Alligevel lykkes det for den kristne del af befolkningen at holde hemmelige møder/gudstjenester, ligesom man også har held til at få saboteret en del af de laboratorier der står for den cybridkloning, som efter videnskabsmændenes mening vil kunne designe og fremavle stærkere og sundere mennesker/kvinder til flere forskellige formål. [...] Anja Adjoh beskriver selv *Jaget* som en kristen fantasy roman, men den er meget mere end det. For mig er den en ny fortolkning af det grundlag vores kristne tro hviler på, en fortolkning der tager udspring i den verden af kloning vi allerede nu er på vej ind i. Og som måske vil resultere i at mennesket vil sætte Gud i skammekrogen og ophøje sig selv til skaber. En skræmmende tanke. En kristen roman, men da den ikke på nogen måde er indforstået kristen, skal man ikke lade sig bremse af dette faktum. Man skal i stedet læse bogen med åbent sind og glæde sig over en forrygende godt skrevet bog der ikke bare behager men også udfordrer læseren.” (anonym på <http://skriveriet.skysite.dk/?side=133952>; lesedato 18.09.13)

Den muslimske professoren og feministen Irshad Manji fra Canada sa i et intervju: “Koranen inneholder tre ganger så mange vers som oppfordrer muslimer til å tenke kritisk, analysere og reflektere enn vers som forteller oss blindt hva som er rett og galt. Kritisk tankegang var en gang så tradisjonelt i muslimsk tro at det finnes et

eget ord for det: *ijtihad*. [...] jeg laget et TV-intervju med doktor Muhammed Al-Hindi, den politiske lederen for Islamsk Jihad i Gaza. Jeg ba ham vise meg hvor i Koranen det står at det er greit å ofre sitt eget liv for en høyere sak. Så begynte han å lete. Han bladde og bladde. Til slutt hentet han inn to assistenter, som gikk gjennom Koranen og fant fram et vers. Det hadde ingenting med temaet å gjøre. [...] Profeten Muhammeds første kone Khadija var en velstående forretningskvinne, som profeten selv jobbet for i mange år. Dette argumentet har fungert i Sørøst-Asia, der kvinnene har blitt tilbudt mikro-lån. De sa til mennene sine: “Jeg vet at du gror skjegg fordi det var det profeten gjorde, men husker du også at profeten hadde en forretningskvinne som kone? Så hvis du skal følge islamsk tradisjon og gå i profetens fotspor, så må du også tillate meg å jobbe for meg selv.” Dette argumentet har gjort underverker. [...] Jeg prøver ikke å overbevise muslimer om å importere fremmede tradisjoner. Jeg minner dem bare på at islam en gang hadde fine tradisjoner, som vi kan ta frem igjen.” (i *A-magasinet* 5. juni 2009 s. 14-15)

Kabbala

Jødisk mystikk som blant annet går ut på å finne dype betydninger i Det gamle testamente ved bruk av spesielle tolkningspraksiser. En av grunnideene i *Kabbala* er at det finnes en magisk sympati mellom et teg og det som betegnes (Hocke 1959 s. 47).

Kabbala-tekstene har blitt delt inn i en teoretisk og en praktisk del. Den praktiske delen dreier seg om “a) lovens åndelige betydning b) foreskrivelse av renselsesmåter som gjorde at sjelen lignet på guddommen og nærmet seg den, og gjorde den til et bedende vesen som påvirket både den synlige og den usynlige sfære” (Papus 1991 s. 19) “Tilhengerne av panteismen har prøvd å bruke *Kabbala* som ledetråd, fordi det i dens lære så ofte tales om emanasjon. [...] *Kabbala*en deler alt som eksisterer inn i fire verdener som er underordnet hverandre; Aziluths verden (emanasjonens verden); Briahs verden (skapelsens verden); Jesiras verden (utformingens verden); Asias verden (den reelle, synlige verden).” (Papus 1991 s. 277-278)

Kombinasjonen av bokstaver skaper en endeløs prosess av åpenbaringer av Guds vilje, og kan sammenlignes med en uendelig kombinasjon av musikalske klanger (Ernst 1991 s. 783). Bokstaver har et skapende potensial, som om de var universets byggesteiner (Ernst 1991 s. 789-790). Paradis (“prds”) er et symbol for menneskets fire sanser: peshat (p), remet (r), derash (d) og sod (s).

En kabbalistisk metode ble kalt “gematria” og innebar å forklare et spesielt viktig eller vanskelig tolkbart ord ved å finne et annet ord med samme tallverdi (Liede 1963 s. 272 i bind 2). “In Hebrew, each letter possesses a numerical value. Gematria is the calculation of the numerical equivalence of letters, words, or phrases, and, on that basis, gaining, insight into interrelation of different concepts

and exploring the interrelationship between words and ideas.” (<http://www.inner.org/gematria/gematria.htm>; lesedato 05.08.13)

Hver bokstav fikk en tallverdi, f.eks. tilsvarte ordet for slange tallet 358, for samme tall var summen hvis man la sammen bokstavene m, sh, y og h (til sammen ordet Meshiah). Dette “beviste” at slangen i paradiset var det første varselet om at jødernes frelser Messias måtte komme.

Den spanske jøden Abraham ben Samuel Abulafia levde på 1200-tallet og skrev mange verk der han ville forene kabbalistiske ideer med filosofen Moses Maimonides’ tanker (Ernst 1991 s. 778). Abulafia trodde at han gjennom Kabbala kunne oppnå profetiske evner og få umiddelbar kontakt med Gud (Ernst 1991 s. 780). Abulafia innledet en “ekstatisk” *Kabbala*-tradisjon (Pias et al. 1999 s. 509). Han kombinerte 72 navn på Gud til nye ord og betydninger.

En kabbalist som var lærer for den nederlandske filosofen Baruch Spinoza da han var ung, var rabbineren Isaac Aboab de Fonseca (Vries 1970 s. 20 og 24).

Den tyske dikteren Johann Wolfgang von Goethe skriver i 10. del av verket *Fra mitt liv: Diktning og sannhet* (1811-33) at han i perioden 1770-1771 var opptatt av “mystisk-kabbalistisk kjemi” (Eversberg 1985 s. 99 og 107). De franske 1800-tallsdikterne Gérard de Nerval og Auguste Villiers de l’Isle-Adam studerte *Kabbala* (Schmidt 1950 s. 33). Også Franz Kafka skal ha blitt påvirket av *Kabbala*-litteratur (Quinsat 1990 s. 243).

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>